

Budapestre vonatkozó ujságcikkek

Szerző:

Cím:

Forrás:

Sebestyén Károly
Gyulai Pálról

Ujság

Ba.
(Helv.)

1942 jul. 8.
(Idő)

(Köt. v. füz.) (Old)

Osztályozás

Tárgy

92

Hely

Gyulai Pál

Idő

"1942"

Személy

Gyulai Pálról

— Életrajzának megjelenése alkalmából —

Irta Sebestyén Károly

Több mint ötven esztendő emlékek rajzanak fel tudatom küszöbe alól, mialatt Papp Ferencnek, a kitűnő irodalomtörténésznek Gyulai Pál életrajzát olvasom. (Két kötet, a Magyar Tudományos Akadémia könyvkiadóvállalata.) A nagy tudós olyan színes és plasztikus megjelenítő erővel festi hősét, hogy szinte testi szememmel látom egykori tanáromat, szellemi vezetőmet, atyai jóakarómat. Az 1889–90-i tanév nyári szemeszterére Gyulai Pál két kollégiumot hirdetett, a 16. század verses elbeszélőiről és Eötvös József báróról. A krónikás és vitézi versezeteket szárazon és akadozva olvasta fel, amilyen szárazok és akadozók voltak a derék Ilosvai, Tinódi, satöbbi rimeit és ritmusait. Kommentárokat alig fűzött hozzájuk. Isten bűnül ne vegye: nem is igen volt mit magyarázni rajtuk. Egészen más volt a jellege az Eötvösről szóló fejtegetéseknek. Eötvös nagy pártfogója, utegyengetője, majd később barátja és pártfelje volt Gyulainak. Gyulai, az ember, úgy szólván rajongva csodálta Eötvöst az embert, ezt a tisztalelkű, nemes gondolkodású, minden szépért, haladásért, szabadságért lelkesedő államférfiut. És Gyulai a kritikus, meleg méltánnyalással ismerte el Eötvös

vös korszakalkotó regényeit, közvetlen hangú és őszinte lírai költészetét, sőt még drámai kísérleteit is. Az előadást itt is magukkal a művekkal illusztrálta. Szinte színésziessé pattoszával szavallta el a halhatatlan „Bucusu“-t, meghatottan, a végén könnyezve, a „Végrendelet“-et, már kevesebb hittel és odaadással, a „Megfagyott gyermek“-et, amelyet a gyermek társadalmi állapotához és korához mérten túl szónokiasnak tartott. A „Vár és a kunyhó“ romantikus dialektikája, a gróf és a pór vitája épp oly kevéssé győzte meg és ragadta el, mint ahogy nem volt hajlandó elhinni, hogy a gróf fiának és a pór leányának szerepni halála csodát művel s „a gróf a jobbagy bánata egy könnyűvé vegyül“.

De az igazi Gyulai Pál, a gunyolódó, az élesszemű, a kérlelhetetlen akkor mutatkozott meg teljes fegyverzetében és félelmetes mivoltában, mikor a „Dalnok és király“ elemzésére került a sor. Ebben a románcszerű költeményben Eötvös azt beszéli el, hogy egy öreg király s egy ifju dalnok tengerre szállnak egy törekeny sájkán, viharos időben. Az agg fejét korona övezi, az ifju redőtlen homlokát friss babér ékesíti. A vész láttára a király is,

a dalnok is számotvet életével és halni készül. A sarka elmerül. S mire a vész elült s a tenger megnyugodott:

*A dalnok friss babérja
Fenn úszik tükörén,
Az agnak koronája
Temetve fenekén.*

Gyulai „kommentálta“ a verset. Nem tetszett neki, hogy egy király minden kíséret nélkül, csupán egy költő társaságában törekeny lélekvesztőre bizza drága életét. Nem valószínű, mondotta. Aztán tovább fejtegette — a szónok nem átvette, hanem eredeti értelmében felfejtette a verset. S végül nagy diadalal állapította meg, hogy ugyebár

mindenki természetesen fogja találni, hogy ha a király csónakparti-ra megy (erre a szóra még ma is emlékszem), akkor okvetlenül felrakja a koronáját, mert anélkül a kirándulás nem is sikerülhet. Viszont ha a királynak joga van koronájával szállni csónakba, a költőtől sem tagadhatja meg senki a jogot, hogy babérral fején evezzen. A halás hallgatóság a konvencionális hangot, bár kissé erőltetett kacajjal, honorálta a tanár ur tréfáját. De Gyulai kegyetlen szatírája olyan mélységekből fakadt, aminőről nekünk, zöldfülüeknek, akkor sejtésünk sem volt. Az ő kritikája mélységes valóság-érzékéből fakadt. Ő is, mint Faust, „mit Klammern-den Organen“, értelmisége minden

szervével hozzátapadt a valósághoz, az igazsághoz. Neki nemesak idegen, hanem gyűlöletes is volt minden, ami megbotránkozta logikáját. Nem szerette Jókait, mert néhányszor rajta érte, hogy a mi csodálandó mesemondónk néha az életben is mesét mond. Nem szerette a szimbolumokat, mert azt tartotta róluk, hogy elfedik, elhomályosítják, nem pedig kifejezik és plasztikussá teszik a fogalmakat. Az ő embere Arany János volt: azt megértette, felfogta, hiány és törés, homály és kétértelműség nélkül valónak találta. Meg kell jegyeznünk, hogy ebben a döntő pontban is tévedett.

Arany J. lelke is a szigorú igazságnak és a kérlelhetetlen igazságosságnak palládiuma volt, egészen a Kant-féle *causae imperativus* határáig. De ez a lélek ismerte a *megszállottság* fájdalmas gyönyörűségét is, a misztikus elragadtatást, az imbolygó víziókat, a kísérteties hallucinációkat. És Arany ismerte és méltányolta a szimbolumok értékét. S mind a magyar nyelvnek minden időkre legnagyobb művésze és a klasszikus és modern nyelvek jeles tudója, mint verselő és fordító, tisztában volt vele, hogy a *nyelvo maga is szimbolum* gondolatok, érzések, szenvedélyek, vágyak, remények, rettegések szimboluma.

Gyulai Pál ösztönszerű idegenkedést érzett a misztikum iránt is. Neki a *plein air* kellett, a teljes világosság, a megtámadhatatlan logi-

kai gondolatsorok, a félre nem érthető nyíltszívűség és igazmondás. Innen van, hogy például Petőfinék integráló, jelleme egészéhez szervesen hozzátartozó műalkotásai, fennszárnyaló, a kozmosz végtelenebe röppenő eszméi jóformán elvesztek számára. Innen van, hogy olyan költőket, akiknek műveiben a misztikus elemek, a transzcendens eszmék vagy uralkodók voltak, vagy legalább is nagy szerepet játszottak, kirekesztett a saját irodalmi világának kánonából.

A számkivetettek között talán a legnevezetesebb Ibsen. Papp Ferenc feljegyzí, hogy Gyulai a kilencvenes évek első felében, a leghevesebb Ibsen-láz korában tüntetően mellőzte Ibsent, „kellemetlen írónak tartotta“. Papp Ferenc értesülését nagyon jellemző (Gyulaira jellemző) adatokkal egészíthetem ki. Somló Sándor, a Nemzeti Színház igazgatója, 1902-ben megbízott Ibsen *Peer Gynt*-jének lefordításával. Az volt a szándéka, hogy ezt a reprezentatív Ibsen-dramát előadatja a Nemzetiben. A tervből, mint annyi másból, nem lett semmi. Hogy a nyilvánosság részére a drámai költemény magyar fordítását mégis megközelíthetővé tegyem, elhatároztam, hogy könyvalakban meg fogom jelentetni. Kéziratomat régi jóakarómnak, tanáromnak és mentoromnak, Gyulai Pálnak ajánlottam fel az Oecsó Könyvtár részére. Gyulai elfogadta, a honoráriumot